

Utgivningsplan Legimus 2017

Inledning	2
Tillgång till böcker i Legimus	2
Läsfrämjande	2
Vad finns i Legimus?	3
Olika typer av tillgängliga medier.....	3
Talböcker	3
Punktskriftsböcker.....	4
Taktila bilderböcker	5
E-text.....	5
Teckenspråk.....	5
Fördelning inom beståndet.....	5
Produktion och förvärv.....	6
Urval	6
Kulturanslaget	6
Utbildningsanslaget.....	7
Förslag och beställningar	7
Gallring.....	8
Vad ligger utanför MTM:s uppdrag?	8

Inledning

MTM arbetar utifrån verksamhetsidén att ge personer tillgång till medier de behöver på det sätt som passar dem, oavsett läsförmåga eller funktionsnedsättning. Detta arbete grundar sig på visionen om ett samhälle där alla medier är tillgängliga.

MTM framställer och lånar ut litteratur i tillgängligt format för personer med läsnedsättning med stöd av § 17 i Lagen om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (1960:729).

MTM har ett anslag från Kulturdepartementet för framställning av böcker till det allmänna beståndet och ett anslag från Utbildningsdepartementet för framställning av böcker till studerande på universitet och högskola.

I utgivningsplanen beskrivs vilka medier som MTM erbjuder personer med läsnedsättning¹ via Legimus. Legimus är MTM:s bibliotek för tillgängliga medier, böckerna finns tillgängliga dels genom webbsidan legimus.se, dels genom appen Legimus. Nedan benämns webbsidan och appen gemensamt som Legimus.

Här redovisas också urvalskriterier och förvärvsmetoder. Syftet med planen är att beskriva beståndet i Legimus, samt att åskådliggöra hur MTM arbetar med medieurval. Till grund för utbudet i Legimus ligger myndighetens uppdrag och de riktlinjer som styr verksamheten². De policydokument som särskilt påverkar Legimus är MTM:s *Budgetunderlag 2016-2018*, *MTM:s barn- och ungdomsstrategi 2015-2017*, *MTM:s policy för språklig mångfald* samt *MTM:s taktiska strategi 2017*³.

Tillgång till böcker i Legimus

MTM samarbetar med bibliotek i hela landet för att ge personer med läsnedsättning tillgång till den litteratur som var och en behöver. Studenter vänder sig till högskolebiblioteket och övriga låntagare vänder sig till sitt folk- eller skolbibliotek.

Via biblioteket får låntagaren ett konto som ger tillgång till MTM:s bibliotek Legimus. På folkbiblioteken kan låntagare också lämna förslag på önskade böcker medan högskolebiblioteken beställer obligatorisk kurslitteratur för studenters räkning.

I Legimus.se finns talböcker, e-text och punktskriftsböcker tillgängliga för utlån. Talböckerna laddas ner och punktskriftsböckerna beställs för hemleverans. I appen Legimus finns alla talböcker tillgängliga för lån och läsning i mobil eller surfplatta.

Läsfrämjande

I läsfrämjande syfte arbetar MTM aktivt med information om tillgängliga medier. På webben, i taltidningar och bokcirkel kan såväl barn och ungdomar som vuxna få kvalificerade tips på läsning.

¹ Målgruppen för de medier som erbjuds i Legimus är personer med olika typer av funktionsnedsättningar som försvårar läsning av tryckt text. I samråd med Språkrådet använder MTM *läsnedsättning* som ett sammanfattande begrepp.

² <http://mtm.se/om-oss/uppdrag-och-lagar/>

³ Ännu ej fastställd 2016-11-29.

Vad finns i Legimus?

I Legimus finns omkring 120 000 böcker i olika format. Samlingen utökas varje år med omkring 5000 nya talböcker, punktskriftsböcker och e-textböcker.

MTM:s målsättning är att erbjuda ett bestånd med både bredd och djup som tillgodoser användarnas behov. Såväl populära romaner från topplistorerna som lyrik och facklitteratur.

Generaldirektören har det yttersta ansvaret för vilka böcker som erbjuds i Legimus.

Olika typer av tillgängliga medier

MTM erbjuder en rad olika medieformat för personer med läsnedsättning för att på bästa sätt tillgodose användarnas behov.

Talböcker

Den största delen av MTM:s bestånd består av talböcker. Det finns en rad olika varianter av talböcker.

Talbok och talbok med text

En "vanlig" talbok är inläst med mänskligt tal och innehåller en inläsning av den tryckta bokens text.

En talbok med text innehåller en inläsning samt den tryckta bokens text och bilder. Vid läsning av en talbok med text visas text och bilder på skärm, samtidigt med uppspelning av ljudet. En talbok med text är antingen inläst av en mänsklig röst eller framställd med syntetiskt röst. Alla barn- och ungdomsböcker som MTM framställer blir talbok med text, inläst med mänsklig röst.

MTM:s ambition är att alla de böcker som erbjuds i Legimus för barn och ungdomar ska ha både text och ljud, även de böcker som förvärvas från annan producent. På sikt ska även alla talböcker för vuxna som produceras av MTM innehålla förlagans text och bilder.

En liten del av allmänlitteraturen och drygt hälften av högskolelitteraturen görs som talbok med syntetiskt tal. Dessa böcker innehåller alltid den tryckta bokens text som kan läsas samtidigt på skärm.

Från 2017 använder MTM en förbättrad talsyntes och framöver kommer andelen fackböcker med syntetisk röst att öka.

Talbok för lästräning

Talbok för lästräning är en bok med lätt språk och tydlig text. Det finns två inläsningar av boken, en med normal hastighet och en långsam. Talbok för lästräning vänder sig främst till vuxna och barn med läs- och skrivsvårigheter.

Litteratur för seende

Handböcker eller andra illustrerade böcker där bilderna är så viktiga att läsaren måste se dem för att tillgodogöra sig bokens innehåll görs som "fack- eller skönlitteratur för seende". Dessa läses främst in för personer som kan se bilderna men behöver texten uppläst.

Specialinläsningar

Specialinläsningar har lätt text och rak handling. Inläsningen är långsam, tydlig och gjord med inlevelse, ibland är det flera inläsare. Boken kan innehålla musikinslag och

Ljudillustrationer. Specialinläsningar är talböcker som främst är gjorda för personer med utvecklingsstörning.

Punktskriftsböcker

MTM producerar olika typer av punktskriftsböcker för att kunna tillgodose låntagarnas skilda behov. Det finns böcker för nybörjare och för vana punktskriftsläsare, för vuxna med synnedsättning som läser för seende barn, och för seende vuxna som läser för barn med synnedsättning.

Punktskriftsbok

En "vanlig" punktskriftsbok är tryckt punktskrift på papper i A4-format.

Originalbok med interfolierad punktskrift

Här är originalboken kompletterad med genomskinliga plastblad med punktskrift. Bokens hela text samt bildbeskrivning finns på plastbladet. Böckerna är avsedda för vuxna med synnedsättning som läser för seende barn.

Originalbok med inklistrad punktskrift

Här är punktskriften inklistrad direkt i den tryckta originalboken. Detta format används för böcker med lite text, som pekböcker och bilderböcker med rörliga delar. Böckerna är avsedda för vuxna med synnedsättning som läser för seende barn.

Punktskriftsbok med originalbok som bredvidbok

Bilderböcker för barn med längre texter. Den tryckta originalboken följer med i en ficka på punktskriftsbokens pärm. Punktskriftsboken innehåller den tryckta originalbokens text och bildbeskrivningar. Böckerna är avsedda för vuxna med synnedsättning som läser för seende barn.

Punktskriftsbok med bredvidbok lätt att läsa

Enklare kapitelböcker i glestryck för egen läsning. Boken utgör max 1 volym punktskrift. Den tryckta originalboken följer med i en ficka på punktskriftsbokens pärm.

Punktskriftsbok för lästräning

Den tryckta originaltexten bifogas punktskriftsboken, antingen hela originalboken eller originaltexten tryckt i punktskriftsboken. En inläsning av texten i två eller tre läshastigheter medföljer. Punktskriftsbok för lästräning finns både för vuxna och för barn.

Punktskriftsbok med taktil bild

I en del punktskriftsböcker för både barn och vuxna finns taktila bilder i form av så kallade svällpappersbilder. Det kan till exempel vara kartor, djur eller barnboksfigurer.

Punktskriftsböcker för personer med utvecklingsstörning

Här anpassas texten dels efter målgrupp, dels efter förlaga. Böckerna kan till exempel göras i glestryck. Glestryck innebär att varannan rad i punktskriftsboken är blank, vilket hjälper den ovane läsaren att hålla orientering på sidan.

Taktila bilderböcker

I en taktil bilderbok har den tryckta originalbokens bilder överförts till taktil bild. Det görs med hjälp av collagebilder och reliefer i kontrastrika färger, former och material. Originalbokens text finns med som punktskrift och som storstil.

Ibland finns även *Tecken som stöd* med i boken. Böckerna finns tillgängliga både som lån och till försäljning till bibliotek och institutioner

Under 2017 fortsätter MTM produktionen av taktila bilderböcker. En taktil bilderbok produceras i samarbete med Celia och Norsk lyd- og blindeskriftbibliotek, NLB.

E-text

En e-textbok innehåller digitalt lagrad text som läses i en dator tillsammans med anpassningar så som talsyntes, skärmförstoring eller punktskriftsskärm. Uppslagsverk och lexikon framställs vanligtvis som e-text, eftersom denna typ av litteratur är svår att göra som talbok.

Teckenspråk

De teckenspråkiga titlar som Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, producerat i DVD-format finns tillgängliga via legimus.se.

Fördelning inom beståndet

Nedan finns tabeller som beskriver fördelningen av titlar i Legimus. Antalet som redovisas omfattar både kultur- och utbildningsanslaget. En och samma titel kan finnas i olika medietyper.

Fördelning på medietyp

Medietyp	Antal
Talbok (talbok och talbok med text)	115 502
Punktskrift	17 494
E-text	4 073
Teckenspråk	149

Fördelning på barn- och vuxenlitteratur

Kategori	Antal
Barn	17 633
Vuxen	104 542

Fördelning på skön- och facklitteratur

Kategori	Antal
Skön	55 229
Fack	67 625

Källa: Legimus 2016-11-29

Kommentar

Den stora övervikten av facklitteratur för vuxna beror på att de böcker som produceras på utbildningsanslaget nästan uteslutande är just facklitteratur för vuxna.

Produktion och förvärv

De allra flesta av de ca 5000 titlar Legimus utökas med varje år är talböcker som produceras av MTM. Den tryckta utgåvan köps in så snart den finns i handeln och läses därefter in för att sedan lånas ut via Legimus.

En del av böckerna köps in som färdiga talböcker, bland annat från BTJ och Royal National Institute for Blind People, RNIB. Andra talböcker och taktila bilderböcker kommer MTM:s användare tillgodo genom samarbete med organisationer i Finland, Danmark och Norge. Dessutom finns talböcker från Synskadades Riksförbund, SRF, tillgängliga via Legimus.

MTM deltar också i det internationella projektet Trusted Intermediary Global Accessible Resources Project, TIGAR, som arbetar med att möjliggöra utbyte av titlar över nationella gränser⁴.

Urval

Innehållet i Legimus styrs till stor del av användarnas önskemål. Utöver förslagen från användarna gör MTM ett eget urval för att kunna erbjuda nyutgiven och aktuell litteratur så nära den tryckta bokens utgivning som möjligt. Urvalet utgår också från de jämställdhets- och barnperspektiv som präglar hela myndighetens arbete.

MTM strävar efter såväl bredd som djup i beståndet. I Legimus finns allt från Heidegger till Agatha Christie – Shakespeares dramer likaväl som bantningstips – med utgångspunkt i vad som är aktuellt och vad låntagarna efterfrågar. I urvalet tas särskild hänsyn till användarnas begränsade möjlighet att tillgodogöra sig litteratur på annat sätt.

MTM bedömer alltid vilken typ av talbok som bäst förmedlar innehållet i originalboken. Den enskildes eller målgruppens behov och önskemål vägs också in då medietyp väljs.

Kulturanslaget

Vid sidan av det löpande arbetet med produktion av talböcker och punktskriftsböcker utifrån ny utgivning och inläsningsförslag kommer följande satsningar att göras under 2017:

- Utbudet av talböcker på utländska språk kommer att utökas avsevärt. Den största insatsen ska göras för att öka antalet titlar på arabiska, persiska och somali.
- Beståndet av tillgängliga medier på de svenska minoritetsspråken ska utvecklas. Detta görs i samarbete med minoritetsspråkens intresseorganisationer. Under 2017 satsar MTM särskilt på nordsamiska och jiddisch.
- Som en följd av TIGAR-samarbetet kan MTM erbjuda användarna ett större bestånd tillgänglig litteratur på andra språk än svenska, framför allt på engelska.
- MTM ska fortsatt arbeta med att utveckla ett fungerande format för inläsning av *tecknade serier*. Efterfrågan på tecknade serier ökar, samtidigt som de är komplicerade att producera.

⁴ Accessible Books Consortium <http://www.accessiblebooksconsortium.org/tigar/en/> (2015-08-25)

- 2017 finns ny talsyntes på plats för såväl svenska som engelska titlar. MTM kommer att producera ett antal skönlitterära titlar, främst på engelska, för att sedan utvärdera användarupplevelsen.

Utbildningsanslaget

Kurslitteratur för högskolestuderande produceras efter beställning från högskolebibliotek i samråd med en student. En del högskolelitteratur framställs också innan någon beställt boken. Det sker efter förslag från högskolan eller genom MTM:s omvärldsbevakning. På så sätt kan MTM erbjuda ett utbud av aktuell högskolelitteratur som är ”klart till kursstart”.

Förslag och beställningar

MTM tillgodoser användarnas önskemål så långt som möjligt. Efterfrågan är i perioder mycket hög, varför en del förslag prioriteras framför andra. MTM utgår från följande kriterier i urvalet av böcker:

- Popularitet – boken är önskad av flera låntagare
- Aktualitet
- Bredd – boken behandlar ett ämne som saknas eller är bristfälligt representerat i Legimus

Ibland avslås ett förslag på grund av särskilda skäl, främst med någon av följande motiveringar:

- Den tryckta boken går inte att få tag i och kan därmed inte läsas in
- Boken är ett bildverk och kan inte anpassas
- Boken är av lokalt intresse. Läns- eller regionbiblioteken kan läsa in boken
- Boken är av privat eller personlig karaktär och därmed inte intressant för en större läsekrets
- Det finns många böcker i samma ämne sedan tidigare

Utbildningsanslaget

Högskolorna *beställer* tal- eller punktskriftsböcker från MTM till studenter med läsnedsättning, i de fall boken är obligatorisk kurslitteratur på en kurs där studenten är antagen. En högskola kan också *föreslå* böcker som förmodas ingå i kommande kurser. *Beställningar* avslås i princip aldrig medan *förslag* bedöms utifrån ovanstående kriterier.

För högskoleböcker finns dessutom särskilda skäl till avslag:

- Lagboken och FAR
Sveriges rikets lag och FAR finns i tillgängligt elektroniskt format på *Lagrummet* och *FAR online*
- Titeln finns som ljudbok
MTM läser endast i undantagsfall in titlar på utbildningsanslaget som finns inlästa som kommersiella ljudböcker
- Kompendier
Kompendier och artiklar som används i utbildningen läses in av högskolan. Observera dock att kompendier i punktskrift produceras av MTM

- MTM producerar inte e-text om boken finns som talbok. Undantag görs för studenter med synnedsättning

Gallring

Ambitionen är att Legimus ska vara aktuell och uppdaterad och därför gallras en del böcker. Det gäller i huvudsak facklitteratur inom vissa ämnen, som i så fall ersätts med nytt eller aktuellt inom samma ämne. Gamla upplagor ersätts eller kompletteras med senast utkomna upplaga.

Vad ligger utanför MTM:s uppdrag?

- **Läromedel:**
Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ansvarar för läromedel för förskola, grundskola, gymnasium, KOMVUX och SFI
- **Privata utbildningar:**
Vid privata utbildningar är det utbildningsarrangören som har ansvar för att anpassa kurslitteratur
- **Arbetslitteratur:**
Personer som behöver tillgänglig litteratur i sin yrkesutövning kan söka finansiering från försäkringskassan eller arbetsförmedlingen
- **Uppdragsutbildning:**
Utbildningsanordnaren ansvarar för att anpassa den efterfrågade litteraturen
- **Myndighetsinläsningar:**
Enskilda myndigheter har i uppdrag att själva tillgängliggöra sitt material

Andra myndigheters tillgängliga medier i Legimus genom samverkan

- Vissa läromedel utgiven av Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, ingår i MTM:s samling
- YH-myndigheten och folkhögskolor:
MTM producerar ett antal titlar varje år enligt avtal, med folkhögskolor och Myndigheten för Yrkehögskolan, MYH.